



[PAOLO GRAZIOSI]

(2 noiembrie 1907—24 mai 1988)

La 24 mai 1988 a încetat din viață la Florența prof. dr. Paolo Graziosi, preistorician italian de renume științific internațional, fost președinte și fondator al Institutului italian de Preistorie și Protoistorie și director al Muzeului și Institutului florentin de Preistorie.

Născut la 2 noiembrie 1907 la Florența, deși de formație antropolog s-a preocupat în mod deosebit de preistorie, în special de epoca pietrei din Europa și Africa, domeniu în care a făcut importante descoperiri și a publicat peste 200 studii, articole și note în revistele de specialitate din Italia și alte țări din Europa și Africa, precum și mai multe lucrări de referință de caracter monografic, dintre care un loc aparte îl ocupă acelea privitoare la arta epocii pietrei.

În prima perioadă a vieții sale, ca student și apoi asistent, din 1924 până în 1936, a publicat studii, articole și note relativ la unele descoperiri din epoca pietrei atât din Italia, în special din peșterile de la Te-lamore, Romanelli și Onda, cât și din Africa, respectiv din Etiopia, Congo, Libia și Tripolitania. Tot din această perioadă datează și un articol din domeniul paleofaunei cu privire la *Equus (asinus) hydruntinus* Reg.

În continuare, în calitate de profesor suplinitor de Paleontologie la Florența (1936—1937) și apoi în aceeași calitate de Antropologie la Pisa (1939—1947), unde a obținut prin concurs în 1948 catedra de Paleontologie, la care a funcționat până în 1954, a efectuat numeroase cercetări în domeniul epocii pietrei și îndeosebi al artei din această epocă din Europa, Africa, Asia și America. În ceea ce privește Europa, l-au interesat în mod special descoperirile din Italia, din peșterile de la Balzi Rossi, San Teodoro (Messina) și Levanzo (Egadi). În Africa a continuat cercetările în Libia și Tripolitania, descoperind noi stațiuni și centre de artă preistorică, îndeosebi la Fezzân. De asemenea, a efectuat investigații și în Somalia, identificând un nou aspect paleolitic, eibianul. Din Asia l-a preocupat paleoliticul zonei orientale, iar din America unele probleme relativ la îmbrăcămintea vechilor mexicani.

Dintre numeroasele lucrări publicate în această perioadă amintim *L'età della Pietra in Somalia* (Firenze, 1940); *L'arte rupestre della Libia* (Napoli, 1942); *La Libia preistorica*, în volumul *La Libia nella scienze e nella storia* (Roma, 1943); *Gli uomini paleolitici della Grotta di S. Teodoro* (Messina), un studiu de paleoantropologie apărut în *Rivista di Scienze Preistoriche* (1947), care a permis cunoașterea particularităților fizice ale oamenilor din paleo-mezoliticul Siciliei; *Le pitture e i graffiti preistorici dell'Isola di Levanzo nell'Archipelago delle Egadi (Sicilia)*, în aceeași revistă (1950) și *I Balzi Rossi. Guida delle caverne preistoriche di Grimaldi presso Ventimiglia* (Bordighera, 1951), ajuns în 1976 la a cincea ediție.

De menționat, că în 1946 a apărut la Florența, sub redacția lui P. Graziosi, periodicul *Rivista di Scienze Preistoriche*, pe care l-a condus cu dăruire și competență până la sfârșitul vieții sale, conținând, pe lângă lucrările specialiștilor din Italia și de peste hotare, inclusiv din România, multe contribuții valoroase ale acestui învățat italian.

Această frumoasă și valoroasă activitate științifică a fost continuată cu aceeași pasiune, devoțiune și competență și în ultima perioadă a vieții sale, corespunzătoare funcționării sale ca profesor la catedra de Antropologie a Universității din Florența, cu începere din 1954, de suplinitor până în 1973 al catedrei de Paleontologie de la aceeași Universitate și, îndeosebi din 1960 și până la încetarea sa din viață, de președinte și fondator al Institutului italian de Preistorie și Protoistorie și de director al Muzeului și Institutului florentin de Preistorie. În această perioadă (1954—1988) a continuat unele din cercetările sale anterioare și a început altele noi în domeniul epocii pietrei și al artei și religiei acestei epoci din Europa, Africa și Asia, valorificând rezultatele obținute în numeroase studii, articole și lucrări monografice, de analiză și sinteză, care-l situează printre preistoricienii renumiți din această vreme.

Din această perioadă datează lucrările sale monografice de o deosebită importanță, ca *L'arte dell'antica età della pietra* (Firenze, 1956) tradusă în limbile germană (Stuttgart, 1956) și engleză (Londra și New York, 1960); *Levanzo, pitture e incisioni* (Firenze, 1962); *Arte rupestra del Sahara libico* (Firenze, 1962); *Le pitture della Grotta di Porlo Badisco* (Firenze, 1980); *L'arte preistorica in Italia* (Firenze, 1973), prima operă de sinteză în Italia cu privire la această temă, în care se prezintă unitar și într-un cadru amplu apariția și dezvoltarea fenomenului artă din această țară, din paleolitic până în epoca metalelor, înfățișând marea varietate de forme, tehnici și teme care caracterizează arta respectivă din acest lung interval de timp, de circa 20 000 ani, cu analogii îndeosebi în estul Spaniei și zona joasă a Ronului și, în fine, *L'arte dell' antica età della pietra*, retipărire a primei ediții din 1956 (Firenze, 1987).

La acestea se adaugă în domeniul antropologiei, *Prehistoric research in Northwestern Punjab. Anthropological research in Chitral* (Leiden, 1964) (*Scientific reports. Italian Expeditions to the Karakorum K<sub>2</sub> and Hindu Kush*).

În alte numeroase studii și articole au fost puse în discuție, pe bază de analiză a datelor concrete, originea manifestărilor de artă din paleolitic; cronologia și evoluția artei paleolitice, cu specială privire la arta rupestră; diferite aspecte ale artei paleolitice și distribuția lor în spațiu; continuarea în epoci ulterioare a „stilului” paleolitic; noi dovezi de artă mezolitică și neolitică din Italia, cu analogii și în regiunea dunăreană, la Icoane și Cuina Turcului; reprezentările schematice antropomorfe și zoomorfe pictate din Etiopia, cu asemănări în arta rupestră a neoliticului european și de mai târziu, în special din Peninsula Iberică și Alpii Maritimi; evoluția artefactelor, manifestărilor artistice și a resturilor umane din Paleoliticul Superior al Italiei, în scopul stabilirii unei cronologii absolute a acestei perioade; facies-ul local al Paleoliticului Superior de la San Teodoro din Sicilia; semnificația și datarea reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe rupestre din peștera Addaura de la Palermo; cronologia artei din Levant; descoperirile din peșterile de la Grimaldi; semnificația și cronologia picturilor și gravurilor rupestre din neoliticul nord-african, precum și multe alte diferite probleme.

În afară de lucrările menționate, eminentul preistorician italian, care a fost Paolo Graziosi, a mai colaborat, pe parcursul activităților sale didactice și științifice, cu diferite articole din domeniul specialității sale la *Enciclopedia italiana*, în diferite publicații de cultură generală din Italia și străinătate, precum și la unele volume omagiale sau acte ale unor manifestări științifice cu caracter internațional, respectiv congrese, colocvii, simpozioane sau reuniuni, la care a participat cu rapoarte sau comunicări.

La această bogată activitate publicistică se adaugă numeroasele călătorii pentru studii și conferințe în diferite țări din Europa și America, ca invitat al unor universități și academii. În cadrul acestor vizite se înscrie și aceea din 1967 în România, ca invitat al Universității „Al. I. Cuza” din Iași, la propunerea profesorilor Petre Jitariu și Mircea Petrescu-Dîmbovița, care în 1964, fiind la Padova, în cadrul schimburilor culturale și științifice dintre universitățile din Iași și Padova, au fost invitați pentru conferințe și la Florența de prof. Paolo Graziosi, fiind primiți cu deosebită simpatie și căldură de către acesta și colaboratorii săi. La rindul ei, vizita prof. Paolo Graziosi în România din 1967 a constituit pentru acesta o bună ocazie de documentare, cu privire îndeosebi la cultura Cucuteni, în muzeele din București, Iași și Piatra Neamț și pe teren la șantierul arheologic de la Cucuteni (jud. Iași).

După vizitele acestea reciproce, în Italia și România, raporturile prof. Paolo Graziosi cu arheologii români au continuat să fie active, atât prin contactele cu cei doi membri români ai Institutului italian de Preistorie și Protoistorie, profesorii Vladimir Dumitrescu și Mircea Petrescu-Dîmbovița, cit și prin colaborarea acestora și a altora din România cu studii la *Rivista di Scienze Preistoriche*.

Pentru meritele sale științifice deosebite prof. Paolo Graziosi a fost cooptat membru corespondent al Academiei Naționale Lincei și membru al Societății Italiene de Antropologie, al Academiei Toscane de Științe și Litere, al Institutului Italian de Antropologie, al Institutului de Antropologie din Paris, al Societății de Preistorie „Hugo Obermaier” din Tübingen, al Societății Elvețiene de Preistorie, al Institutului Internațional de Studii Liguri, membru din partea Italiei al Consiliului Permanent al Uniunii Internaționale de Științe Pre- și Protoistorice, membru onorar al Societății Preistorice din Arriège, membru din partea Italiei al Societății Preistorice Franceze, precum și membru al multor altor asociații italiene și străine.

De asemenea, i s-a acordat titlul de *Doctor honoris causa* al Universității din Toulouse și a fost distins cu însemnele gradului de Comandor al Republicii, al Palmelor Academice și de Ofițer al Academiei (Franța).

Pentru toți cei care l-au cunoscut și prețuit, ca savant de mare reputație și om remarcabil prin rafinamentul gândirii, orizontul larg intelectual și distincție sufletească, le va rămâne pentru totdeauna în amintire.

Mircea Petrescu-Dîmbovița